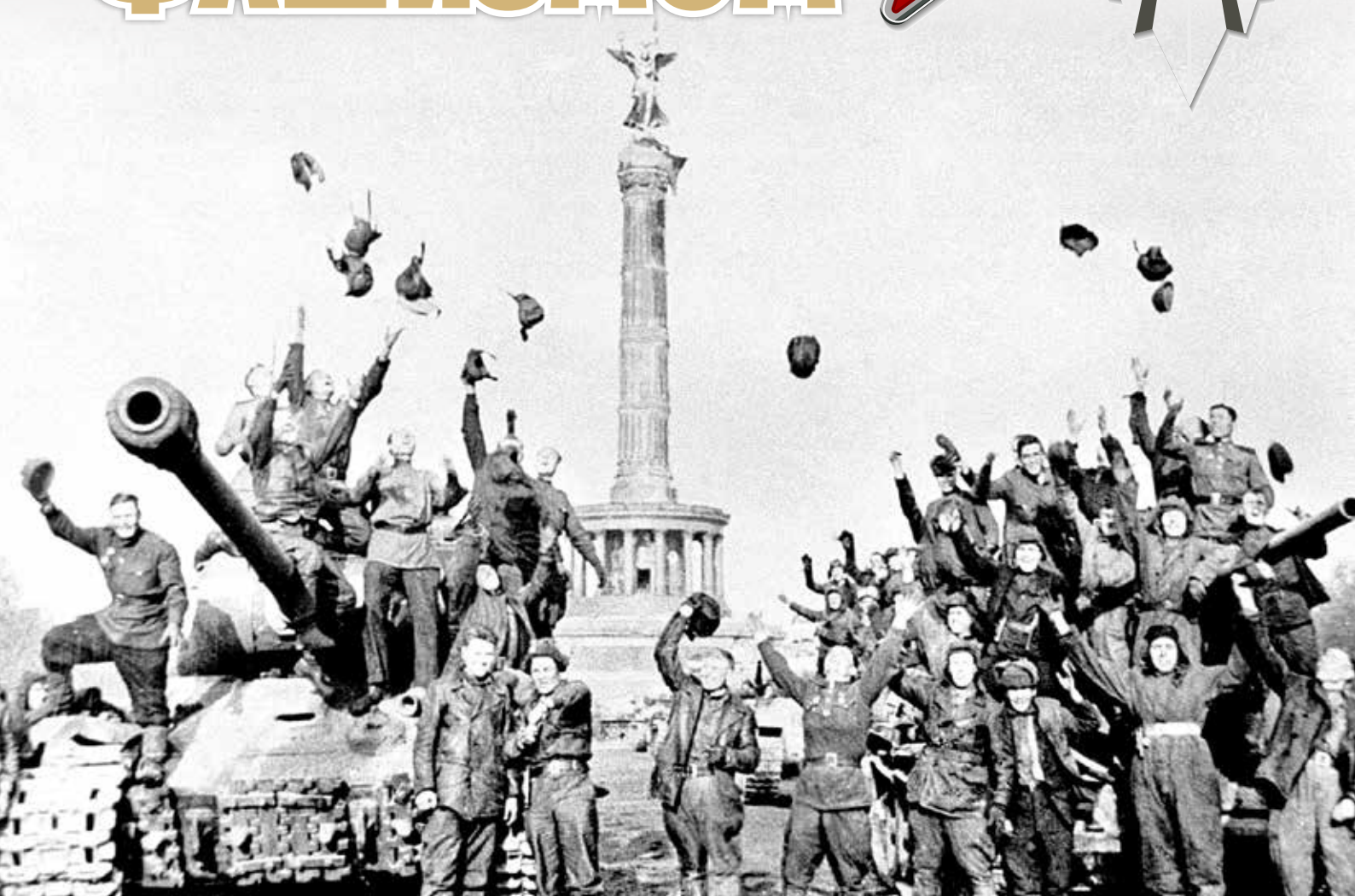

80

ГОДИНА

ПОБЕДЕ НАД
ФАШИЗМОМ

УВОДНА РЕЧ

Александар Боцан-Харченко,
амбасадор Руске Федерације у Србији

Поштовани читаоци,

Ове године свет обележава осамдесету годишњицу Велике Победе над фашизмом - догађаја који је заувек променио ток историје и судбину читавог човечанства.

Овај празник је симбол храбрости, непоколебљивости и јунаштва војника Црвене армије, који су одиграли кључну улогу када говоримо о поразу нацистичке Немачке. Подвиг совјетског војника, његово самопожртвовање и истрајност у тежњи ка Победи били су јемство ослобођења милиона људи, укључујући и у Југославији, коју су наши војници раме уз раме са партизанима из НОВЈ-а очистили од окупатора. Данас се са захвалношћу присећамо оних који су се одлучно одупирали фашизму, не штедећи своје животе зарад будућих генерација.

Поводом осамдесете годишњице Победе Амбасада Русије у Србији, заједно са редакцијом листа "Вечерње новости", припремила је посебан додаток у коме ћете пронаћи чланке посвећене значајним догађајима из Другог светског рата, његовим резултатима и значају, као и борбеном братству наших народа, које од давнина спајају блиске историјске и духовне везе. Поносни смо што ће се у овом издању наћи уникатне архивске фотографије агенције ТАСС које ће нам омогућити да дешавања из тог

времена сагледамо из перспективе објектива ратних дописника и осетимо атмосферу одређених историјских тренутака.

Позивамо вас да се с пажњом и дубоким поштовањем упознате са њима. Сећање на победу значи чувати истину и сећања на истинске хероје, као и одлучно се одупирати покушајима фалсификовања историје. Нека ови материјали послуже као подсећање на цену слободе коју су наши славни преци платили пре 80 година. ■

Фото ТАСС

Фото ТАСС

Генерални директор „Новости“ АД
Оливера Анђелковић

Главни и одговорни уредник
Милорад Вучелић

Уредник додатка
Милан Бабовић

Арт директор
Јасна Михаиловић

Технички уредник
Дејан Нешић

Фото-сервис: ТАСС, Википедија, Профимедија • Телефон редакције: 3028-137, факс: 3398-285 • e-mail: sport@novosti.rs, www.novosti.rs

ОДБАЦИВАЊЕ НАЦИЗМА

КЉУЧНЕ ТАЧКЕ ИСТОРИЈСКОГ СЕЋАЊА РУСИЈЕ И СРБИЈЕ

У НИРНБЕРГУ је 20. новембра 1945. године почело суђење без преседана - Међународни војни суд који је разоткрио нацизам као феномен и осудио његове идеологе - креаторе спровођења политике геноцида у многим европским земљама. Као резултат рада Нирнбершког суда, нацизам је осуђен као човекомрзатељска политика која је подразумевала циљане акције уништавања цивилног становништва и ратних заробљеника и тако кршила све важеће у то време норме међународног права.

Цена Победе над нацизмом је била велика. Посебно када је реч о Совјетском Савезу који је претрпео највеће губитке, око 27 милиона људи, и који је одиграо одлучујућу улогу у ослобађању света од куге зване фа-

Црвена армија је ослободила народе Европе од нацистичких концентрационих логора и ропства, економске зависности и страха

шизам. Више од милион наших сународника погинуло је само за време ослобађања Источне Европе.

Важно је да су се, заједно са Црвеном армијом, раме уз раме у ослобађању својих земаља борили и партизански одреди и припадници покрета отпора - они за које је нацизам био неприхватљив. Народи Европе који су се супротстављали нацизму чинили су једну јединствену цивилизовану заједницу, чији је приоритет, за разлику од нациста и њихових савезника, био људски живот и право на суверенитет и независност.

Црвена армија је ослободила народе Европе од нацистичких концентрационих логора и ропства, економске зависности и страха. Јер у Трећем рајху за нацисте је радило више од 13

Јелена Малишева, руководилац Националног центра за историјско сећање при председнику Руске Федерације

милиона заточеника из земаља које су нацисти били поробили. Трећина заточеника је потицала са окупираних територија Совјетског Савеза. Кроз нацистичке концентрационе логоре прошло је више од 18 милиона људи: 11 милиона њих је умрло, од чега су 6,1 милион чинили совјетски цивили и ратни заробљеници. Све ово је доказ величине нацистичких злочина.

Други светски рат и Победа над нацизмом одиграли су одлучујућу улогу у обликовању потоњег светског поретка,

човечности не би поновили. Управо сећање на геноцид који су извршили немачки нацисти и њихови савезници јесте оно што треба да уједињује наше народе.

Српски и руски народ боље од било кога другог знају шта је то нацистички геноцид. За житеље Совјетског Савеза, који су се лицем у лице суочили са нацистима, то је била борба за опстанак народа, за очување државности. Нацистички режим је водио рат са циљем да нас истреби. Данас су нам

▲ Совјетски сапер у центру Београда након ослобођења

Фото Евгениј Халдеј/ГАС

те се чинило да ће сећање на злочине нацизма и Победу над њим, као темељ међународне безбедности, вечно живети. Међутим, данас видимо како се у читавом низу земаља заборавља на подвиг совјетског војника и омаловажава победа Црвене армије над нацизмом. Стога је данас поново потребно ујединити се у одбрани истине и очувању историјског сећања како се злочини против

познате многе чињенице из архивских докумената које откривају монструозне планове окупације Совјетског Савеза и начине њиховог спровођења. Од 27 милиона совјетских грађана, погинулих током Великог отаџбинског рата, више од половине - око 14 милиона - били су цивили које су окупатори намерно лишили живота, који су умрли услед ужасних услова током окупације или

били отерани у ропство. Истребљење цивилног становништва било је планско и спроведено уз помоћ читавог низа метода - покретне траке смрти у концентрационим логорима, операције тоталног уништавања становништва на територијама уз ивицу фронта, присилни рад, економске експлоатације и намерно изазивање глади.

Међу таквим документима су план "Ост", Директиве о еко-

номској политици привредног штаба од 23. маја 1941. године ("план глади"), план "Олденбург" (и други трофејни материјали, као и велики број докумената Ванредне државне комисије за утврђивање и истраживање злочина нацистичких окупатора и њихових сарадника и штете коју су они нанели грађанима, пољопривредним добрима, друштвеним организацијама, државним предузећима и установама СССР-а, у којима су документоване чињенице нацистичких злочина на целој територији

већ и личан. Више од половине убијених током рата били су цивили. Готово све породице у Русији и Белорусији осетиле су на себи последице политике нацистичког геноцида и на генетском нивоу чувају сећање на злочине окупатора. Геноцид је и правна категорија. У Руској Федерацији, на основу одлука Нирнбершког суда, одржана су суђења за утврђивање геноцида над мирним совјетским становништвом. Данас је тај геноцид препознат на територији Руске Федерације. Утврђивање геноцида је прошло кроз суд-

обезбеђивање безбедности гробних места или непогребених посмртних остатака и регулisaње организације и спровођења истраживачких радова.

Читав поменути комплекс мера, различитих облика просветитељског рада, државних одлука - све то је одговор на снажан захтев јавности да се сачува сећање и истина о злочинима нациста на територији СССР. Представници друштвених организација покренули су 2018. године сверуски пројекат "Нема застарелости". Циљ пројекта је овековечење сећања на жртве нацистичког геноцида током Великог отаџбинског рата. Током шест година свог постојања овај пројекат је прерастао у општенационални покрет који одбацује нацизам у свим његовим облицима и

У Трећем рајху за нацисте је радило више од 13 милиона заточеника из земаља које су нацисти били поборили

СССР-а као и многе друге врсте докумената до којих се дошло у оквиру пројекта "Нема застарелости". Сви наведени материјали су документовани докази да је окупатор унапред испланирао и систематски спроводио геноцид у Совјетском Савезу.

Међутим, сећање на геноцид у нашем народу не носи само документаран карактер,

ску процедуру - одржана су 34 суђења у 33 региона Русије на којима је доказано да су нацистичка Немачка и њени помагачи извршили геноцид над више од осам милиона мирних совјетских грађана.

Председник Руске Федерације је 21. априла 2025. године потписао федерални закон "О овековечењу сећања на жртве геноцида над совјетским народом током Великог отаџбинског рата 1941-1945". Овим законом је дефинисан појам "геноцида над совјетским народом", а такође су утврђени начини овековечавања сећања на жртве овог геноцида, начин сахрањивања (или новог сахрањивања) посмртних остатака совјетских жртава нацистичког геноцида,

Нацисти и усташе су 1942. извршили масакр српског становништва на подручју Козаре, под плаштом борбе са партизанима

манифестацијама. Пројекат обухвата едукативни и научно-стручни рад у више области: методички скупови и семинари за развијање и популаризацију концепата за очување кључних тачака историјског сећања, формира се библиотека о злочинима нациста током Великог отаџбинског рата. У 2024-2025. објављене су монографске, референтне и научнопопуларне публикације.

Поред тога, ради се на развоју ресурса на интернету - креиран је Национални портал сећања "Геноцид над совјетским народом који су извршили нацисти и њихови помагачи током Великог отаџбинског рата". На овом порталу се налази више од 6.000 дигитализованих

докумената, укључујући и оне са којих је скинут печат тајне. Портал садржи податке о мирним житељима које су нацисти убили, постоји могућност претраживања ових докумената помоћу вештачке интелигенције. Постоји и одељак под називом "Места сећања", куда свако може да пошаље податке о месту масовног истребљења или почињеног геноцида у циљу овековечавања таквог места. Ове године је покренута медијска платформа која представља простор за складиштење и дистрибуцију медијског садржаја - играних филмова, документарних филмова и видео-снимака. Ресурс обједињује ауторе, чуваре садржаја и организације и омогућава

форум "Нема застарелости" чији је циљ да уједини представнике научних, образовних, културних и друштвених организација широм света на основу идеје неприхватања нацизма и супротстављања свим његовим манифестацијама.

У Руској Федерацији постоји национални дан сећања на жртве нацистичког геноцида - 19. април, чије успостављање је иницирало јавно мњење. На

данашње Руске Федерације. Највећи од њих били су концентрациони логори "Црвени" (Крим), "Дулаг-142" (Брјанск), "Дулаг-154" (Гатчина), где су побијене хиљаде совјетских грађана. И на територији данашње Републике Србије и Републике Српске (БиХ) деловали су логорски систем Јасеновац, логор Црвени крст у Нишу и логор Старо сајмиште у Београду.

Српски народ чува сећање

изговор за убијање или одвођење у концентрационе логоре на хиљаде совјетских грађана. Једна од њих је операција "Зимска бајка" током које је 1943. године у Русији и Белорусији хиљаде и хиљаде цивила било или убијено или одведено у заточеништво.

Упркос сталним покушајима прекрајања историје и умањивања улоге Црвене армије у спасавању Европе од фаши-

Српски народ је један од чувара сећања на нацистички геноцид и ослободилачку улогу Црвене армије

данашњи дан 1943. године потписана је Уредба "О мерама кажњавања немачких фашистичких злочинаца, кривих за убиства и мучења совјетских грађана и ратних заробљеника, као и шпијуна, издајника домова међу редовима совјетских грађана и њихових помагача". Овај документ је прва потврда да су нацисти спроводили смишљену и свеобухватну политику истребљења цивила на окупираним територијама. Овим документом је утврђена и казна за ове злочине.

Тренутно је познато више од 500 назива нацистичких логора који су деловали на територији

на трагедије у Крагујевцу, где је стрељано скоро 3.000 људи, међу њима 301 невино дете, и селу Драксенић у ком је 1942. године било побијено неколико десетина недужне деце, док у Русији страшна места нацистичког терора над децом јесу Симферопољски интернат у Јејску, где је 1942. године убијено било 214 деце, дејчи концентрациони логор у Вирици, Лењинградска област, логор Саланск, регион Балтика, где су деци вадили крв. Нацисти и усташе су 1942. године извршили прави масакр српског становништва на подручју Козаре, под плаштом борбе са партизанима. У Русији је био изведен низ сличних "антипартизанских" акција, које су биле

Тренутно је познато више од 500 назива нацистичких логора који су деловали на територији данашње Руске Федерације

зма, српски народ који живи у неколико балканских држава, заправо је један од чувара сећања на нацистички геноцид и ослободилачку улогу Црвене армије. После 80 година, сећање на злочине нацизма над нашим народима представља једну од кључних тачака историјског памћења, која уједињује Русију и Србију, житеље наших братских земаља. ■

легалан приступ материјалима у образовне сврхе. Медијска платформа представља ресурс који се може допуњавати и куда сваки житељ или организација, којима је до овога стало, може послати свој садржај.

Од 2020. године сваке године се одржава Међународни

Андреј Сушенцов, декан
Факултета међународних
односа МГИМО МИП Русије

МАЈА 1945. СССР и његови савезници прихватили су капитулацију нацистичке Немачке у порушеном Берлину. Ова Велика Победа утрла је пут периоду стабилног мира у Европи који је трајао све до агресије НАТО на Југославију деведесетих година двадесетог века. Током више деценија након завршетка Другог светског рата светски поредак се темељио на поставкама које су формирали СССР, САД и Велика Британија на Јалтској конференцији у фе-

**Осамдесет година од
чувене конференције,
у мају 2025. године,
многи се питају да ли
је сада дошло време
за "нову Јалту"?**

бруару 1945. године. Осамдесет година касније - у мају 2025 - многи се питају је ли дошло време за "нову Јалту"?

Одиста, наступила је нова етапа у конфликту између Русије и Запада - САД желе да се повуку са листе учесника украјинске кризе и спремне су за преговоре о нормализацији односа са Русијом. Међутим, свет је далеко од свеобухватног решења које

обично следи након великих војних сукоба. Иако САД признају постојање мултиполарности, оне нису спремне да прихвате правила одговорног понашања великих сила једних према другима, које су формулисале Русија и Кина средином деведесетих година прошлог века и на којима се заснива полицентрични међународни поредак, а то су међусобно поштовање суверенитета и интереса, немешање у унутрашње ствари, равноправност и неупотреба силе...

Након што су напустиле коалициону стратегију, САД су почеле нагомилавати националне ресурсе у циљу надметања са Кином и Русијом, које су кључни супарници Вашингтона чак и у време нове Трампове администрације. Циљ САД ће бити прекид партнерства Русије са Кином. У најмању руку, Сједињене Државе ће настојати да Русија задржи већу аутономију у спољној политици.

Велики број несугласица између Русије и Запада украјинску кризу чини посебном када је реч о регионалним кризама насталим током последњих осамдесет година. Она је указала како на уска грла у међународном систему који је формиран након завршетка Другог светског рата, тако и на мотиве учесника кризе, који у њој траже нове могућности не би ли повећали свој утицај у 21. веку. Западне земље као да се руководе речима Винстона Черчила:

- Никада не дозволите да добра криза пропадне.

Чини се да ову кризу нико није очекивао, али да су је сви дочекали са таквим одушевљењем тем се и не жури да је окончају.

Како се међународни систем и даље формира, на значају добијају потези појединих држава, будући да ће нови поредак бити успостављен на основу сучељавања њихових стратегија. Поставља се питање како се тачно може измерити субјективитет држава у међународном систему и које су од њих мање или више важне? Јер разлика између њихових потенцијала може

бити изузетно велика, а често се ти потенцијали не конвертују у значајна спољнополитичка достигнућа.

Наук који данас можемо извући из победе СССР-а у Другом светском рату је следећи: најпрецизнији заједнички именитељ за поређење држава јесте квалитет њихове спољнополитичке стратегије. Нису важни само највећи играчи него и мале земље које су успеле да развију целовиту спољнополитичку стратегију која врши функцију својеврсног "појачавача" њихове моћи. Са оправдањем се може рећи да у вишој лиги светске по-

Период стабилног мира у Европи трајао је све до агресије НАТО на Југославију

литике делују само висококвалитетне стратегије. Међутим, како оценити ефикасност стратегије?

Класична дефиниција гласи - стратегија је способност правилног усклађивања спољнополитичких циљева са ресурсима. Међутим, има и других важних компонената добре стратегије.

На првом месту, то је здрав разум - способност елите да правилно успоставља узрочно-последичне везе између догађаја и да формулише спољнополитичке циљеве на основу стварних, а не тобожњих развојних потреба. Другим речима, ради се о способности да се правилно препознају сопствене потребе и не постављају лажни циљеви.

Друго, то је акумулирана стратешка култура, која представља неку врсту евиденције о употреби силе у прошлости и резултат је акумулираног искуства политике велике силе. Земље са великим искуством употребе силе и преговарања, пошто се сваки рат неминовно завршава миром, често су вештији стратеги од младих земаља са неискусним елитама које се упуштају у

спољнополитичке експерименте.

Треће, то је лидерство, које је резултат воље и одлучности и спремности на жртву. У свету који постаје све анархичнији, но остаје релативно безбедан и сит, спремност на жртвовање јесте величина која нестаје.

Четврто, то је емпатија као способност да се изгради конструктивна стратегија која узима у обзир интересе свих ан-

Од квалитета стратегија Русије и Србије зависи њихов успех у полицентричном поретку који се формира

гажованих страна. Само таква свеобухватна стратегија може одолети изазовима на дуже стаје.

Напослетку, ту је организациони ресурс као способност интерне мобилизације и фокусирања на кључне развојне задатке. Осећај komodитета и

недостатак фокуса које мобилизацију и често спречавају чак и богате и економски јаке земље да остваре своје циљеве.

Свака од земаља која је причасна украјинској кризи ушла је у њу са својим поимањем међународне ситуације и својом стратегијом. Тренутна криза је тест за ове стратегије, а када се оне покажу мање успешне, чини се да се одређене земље тада почињу водити другом мишљу Винстона Черчила, који је једном на маргинама једног од својих говора прибележио:

- Аргумент је слаб, треба га подржати гласом.

А сада је ових громогласника знатно више него стратешке визије.

Како је написао совјетски војсковођа и војни теоретичар Георгије Исерсон: "Ниједан први човек владе, ма колико био генијалан, не може ништа урадити на

почетку рата уколико пре рата није имао и на почетку рата нема предузимљив и интелигентан генералштаб који се руководи проциљивим прогнозирањем и прогресивном војном теоријом". У суштини, садашња криза је надметање између стратешких заједница страна. Јасно показује које земље имају такав "генерални штаб", а које га немају, због чега су дефакто принуђене да доношење кључних одлука препуштају другима.

На годишњицу Велике Победе присећамо се јунаштва совјетских и југословенских војника који су заједничким снагама ослободили Београд 1944. године. Присећамо се и лекција из стратегије, које је Победа оставила у аманет будућим поколењима. Од квалитета стратегија Русије и Србије зависи њихов успех у полицентричном поретку XXI века који се формира.■

ЈУРИШНИ ИНЖЕЊЕРИ И ПОДЗЕМНИ РАТ У БЕОГРАДУ 1944.

Др Алексеј Тимофејев, професор Филозофског факултета Универзитета у Београду

РУМУНСКА и бугарска војска су капитулирале и прешле су на страну Совјета чиме су олакшале и убрзале кретање Црвене армије кроз источни део Балкана. Најзад, крајем септембра 1944. совјетске трупе су кренуле према границама Србије. Док су се јединице 46. армије Другог украинског фронта кретале преко предела Баната кроз Војводину према Панчеву, јединице 57. армије из састава Трећег украинског фронта су напредовале према Београду јужно од Дунава кроз источну и централну Србију. Ваздушно покриће пружала је авијација 17. ваздушне армије. Јединице НОВЈ на југу Србије су пресекле путеве повлачења Немцима са југа од Ниша док је Прва армијска група НОВЈ продором у западну Србију координисано са совјетским трупима напредовала према Београду. О борбама за Београд је мање-више познато све, од избијања првих совјетских тенкова код Бањице ујутро 14. октобра 1944. и до престанка немачког отпора на Калемегдану, који су у заједничком јуришу заузели борци 1. пролетерске дивизије НОВЈ

Београда након борби на којима су услики ови борци, али у потписима њихово специфично занимање је обично изостајало. Јуришне инжењерско-саперске бригаде резерве Врховне команде Црвене армије почеле су да се формирају од 1943. за потребе заузимања појачаних чворишта непријатељских пољских утврђења и за пробијање линија непријатељске одбране у градовима. Формирани су од физички снажнијих војника под командом са официрима који су имали не само пешадијску већ и инжењерску припрему. Били су наоружани аутоматским пешадијским наоружањем (машинкама и лаким митраљезима), уз значајну количину ручних бомби, експлозива и запаљивих направа. Такође су добијали у своје редове ручне бацаче ватре који су били корисни за градске борбе. У борби нису само уништавали непријатељска упоришта већ су могли и да врше задатке обичних пионира - скидали су пешадијске и тенковске мине, поправљали су мостове, уклањали су препреке које су сметале напредовању технике и пешадије.

штајима о борбама 14-20. октобра 1944. даје нам могућност да тачно реконструисамо допринос бригаде борбама у граду. Једанаеста бригада је имала три батаљона: 55, 53. и 52.

Први у Београд на теретним аутомобилима 4. механизованог корпуса је стигао 55. батаљон. Добио је задатак да помогне офанзивне операције 1. пролетерске бригаде. Стигао је на бојно поље 15. октобра и од 7 ујутро кренуо је са уклањањем минских препрека на почетку Булевара краља Александра. Одједном нашао се испред групе немачких аутомобила и оклопних возила која је покушала да се пробије у град из правца југоистока. Јуришни инжењери су ступили у борбу и држали су линију одбране све до следећег дана 16. октобра када су немачки покушаји пробоја били одбијени, а батаљон је био пребачен према центру града. Тамо су уз помоћ совјетске пешадије и југословенских партизана јуришни инжењери покушавали 17. октобра да се дуж улица Цара Душана и Страхинића Бана пробију на Улицу маршала Пилсудског (од 1946. Тадеуша Кошћушка). Ове покушаје непријатељ је спречио. Следећег дана 18. октобра на овај положај у улицама Страхинића Бана и Цара Душана је стигао 52. батаљон јуришних инжењера, док је 55. батаљон био повучен и добио нови задатак. Следећег

Палату у целини. Након заузимања "Албаније" у једном потезу 55. батаљон је наставио ка Калемегдану који је раме уз раме са 1. пролетерском бригадом заузео и започео уклањање мина на његовој територији.

Горе поменути 52. батаљон 11. бригаде јуришних инжењера кренуо је 19. октобра у офанзиву према немачком упоришту на подручју Зоолошког врта који нису успели да заузму претходног дана њихови ратни другови. Инжењери су добили појачање - 3 тенка, 2 батерије 76 мм топова, 1 батерија 45 мм топова и три

уз сарадњу са совјетским тенкима и специјалним јединицама јуришних инжењера.

Док се о совјетским тенкима и тенковима много зна, о јуришним инжењерима у Србији не зна се много. Након борби скидали су опрему и мало су се разликовали од обичне пешадије. Сигурно знамо неколико чувених фотографија из центра

У борбама у Београду је учествовала 11. Запорошка бригада јуришних инжењера која је била 11. октобра одлуком команданта Трећег Украинског фронта Фјодора Толбухина привремено додата Четвртог механизованог корпусу генерала Жданова да му помогне у извршењу борбеног задатка - ослобођењу Београда. Ратни дневник бригаде са изве-

Главни град су ослобађали прекаљени борци Прве пролетерске дивизије и млади партизани који су се придружили НОВЈ

дана 19. октобра 55. батаљон је учествовао у чишћењу од мина центра града и припремио је прилаз Палати "Албанија". Од раног јутра 20. октобра 55. батаљон је организовао јуриш на Палату. У борбама су коришћена три противтенковска топа и једна "каћуша" из састава 4. корпуса, али артиљеријска припрема није тражена што је сачувало

батаљона пешадије. У упорним борбама успели су да заузму Улицу цара Уроша и Улицу Риге од Фере. Најзад 20. октобра офанзива је била настављена, батаљон је прешао железничку пругу избивши на обалу Саве.

Последњи Трећи батаљон 11. бригаде јуришних инжењера (који је имао број 53) стигао је у Београд 16. октобра. Учествовао

Фото Евгениј Хандеј/ТАСС

▲ Сусрет совјетских војника који су током Другог светског рата ослободили Београд од нацистичких освајача 1944.

је заједно са совјетским пешадинцима у борбама од 17. октобра. Баталјон је уништио немачка упоришта у дворишту Војне академије и заузео је зграду Министарства просвете на углу исте улице. Након тешких борби за читав дан баталјон је успео да прође напред само 300 метара. Немци су покушали да потисну и овај продор, али инжењери нису пустили. Следећег дана 18. октобра под непријатељском ватром очистили су минирану раскрсницу између улица Милоша Великог и Немањине. Ујутро 19. октобра успели су да потисну Немце све до Сарајевске улице, а одатле доле до железничке станице, где су борбе трајале све до

пребаца на другу страну моста и да заузме заклон 30 метара од немачког митраљеског гнезда на левој страни Саве. Држали су положај под бесомучном непријатељском ватром читав сат све до доласка основних снага совјетске пешадије које су успеле да ојачају мостобран и да осигурају мост. Следећих дана јединице бригаде су учествовале у уклањању мина на улицама града остављајући на зградама познати Београђанима натпис: "Проверено!" или "Мин нет!".

Наравно, 11. јуришна инжењерска бригада из резерве Врховне команде Црвене армије и без обзира на то што се налазила на оштрици удара није била једи-

но октобра 1944) било је 300.000 људи (Трећи украјински фронт око 200.000, делови Другог украјинског фронта на северу Србије око 93.500, Дунавска флотила изнад 6.500). Такође је утврђено на основу југословенске архивске грађе, да је за продор у Србију било ангажовано 26 бригада НОВЈ, а у самој Србији у то време НОВЈ је имала не више од 10-15 бригада, чије је бројно стање било веома дискутабилно. Дакле, укупно око 40 бригада НОВЈ, чије је просечно бројно стање 1944. у том периоду било око 950 бораца. Наравно, и пешадија са искуством градских борби у Украјини, и тенкисти, и пилоти и артиљерци совјетске војске бо-

јединице јуришних инжењера и специјалци Дунавске флотиле - извиђачи Виктора Калганова. У тим борбама њима су помагали и мештани. У реалној историјској причи постојала је једна мана - све ово се дешавало не у Београду већ у Будимпешти. У лавиринту канализације Будимпеште покушао је да се сакрије обергрупенфирер СС Карл Пфефер-Вилденбух, заповедник немачке одбране Будимпеште, кога су тамо лоцирали и ухватили совјетски специјалци. Али, то се није десило у Београду! То није сметало у производњи филма, тим пре што су јунаци ове приче сигурно учествовали пре тога и у уличним борбама у Србији па грех није био толико велик. Тако се 1965. на двадесету годишњицу Победе тачно пре шест деценија појавио филм "Проверено - Мин нет!". Касније су приче о борбама у канализацији (али сада већ учешћа совјетских војника) добиле нови живот 1990. након публикације књиге Мирка Јовићевића "Смрт је долазила из подземља". Тако је прича о обичном чишћењу терена (што је нормално после борби у свим метрополама) добила епске размере. Фактички ово је био први велики град који је НОВЈ заузела у том тренутку све од почетка борби и зато није ни чудо што је искуство овог чишћења оставило дубоки траг у успоменама учесника. Ратни дневници црвеноармијских јединица немају података о тим борбама.

Ипак, памћење о херојима-илегалцима НОВЈ који су прикупљали информације о немачким упориштима у граду, црвеноармејцима и партизанима који су учествовали у његовом ослобођењу и минерима који су чистили град од мина после његовог ослобођења ништа није мање херојско од изума филмских сценариста и новинара. ■

Били су наоружани машинкама и лаким митраљезима, уз значајну количину ручних бомби, експлозива и запаљивих направа

рили су се раме уз раме са југословенским војницима. Београд су ослобађали прекаљени борци 1. пролетерске дивизије и млади партизани који су се придружили НОВЈ у јесен 1944. и сви заједно борили су се да ослободе Београд.

Ипак, двадесет година касније, 1963. када се појавила идеја о снимању заједничког филма о ослобођењу Београда у југословенској и совјетској копродукцији сценаристи су одлучили да улепшају реалност и да смисле неки занимљивији "филмски сиже". Имали су добру причу - борба у подземљима једне метрополе за њено спасавање против немачких диверзаната. Имали су прави пример такве битке у лавиринту градских подрума у којима су учествовали совјетске

касно у ноћ. У 5 сати ујутро 20. октобра 53. баталјон јуришних инжењера је кренуо напред према примарном циљу бригаде - Савском мосту. Буквално иза леђа последњих немачких војника у повлачењу, јуришни инжењери су упали на мост. Без обзира на губитке, на мост су ушле две групе по 10 јуришника. Једна од група је успела да се

на већ једна од других учесника борбе за Београд. Према савременим подацима, базираним на опсежним истраживањима у архивима Министарства одбране Руске Федерације, бројно стање совјетских јединица које су непосредно учествовале у Београдској операцији (од 28. септембра када су ушле у Србију до ослобођења Београда 20.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ:

ЗАЈЕДНИЧКИ ПОДВИГ СОВЈЕТСКИХ И ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ВОЈНИКА

ОСЛОБОЂЕЊЕ главног града Југославије од нациста представљало је важну етапу на путу ка Великој Победи. Одлучујућу улогу у томе одиграла је Црвена армија, која је заједно са Народно-ослободилачком војском Југославије (НОВЈ) 1944. године извела успешну Београдску операцију. Немачка одбрана је била сломљена, а совјетске и југословенске трупе су наставиле своју офанзиву на Балкану.

Немачке трупе и савезници нациста - италијанске и мађарске дивизије - извршили су инвазију на Југославију 6. априла 1941. Већ 12. априла је пао Београд. Југословенска влада и краљ Петар су напустили земљу и убрзо потом се настанили у Лондону. Истовремено, тачније 17. априла, капитулирала је и југословенска војска.

Територија земље се нашла

Велику храброст и одважност током Београдске операције показао је поручник санитета Николај Кравцов

под окупацијом немачких, италијанских, мађарских и бугарских трупа. На територији Хрватске створена је марионетска држава, тзв. Независна Држава Хрватска (НДХ), на челу са фашистом Антом Павелићем. Хрватске усташе су извршиле геноцид без преседана како над српским становништвом, тако и над Јеврејима и Ромима. Доброволци Хрватске легије су ратовали и на совјетско-немачком фронту и уништавали су цивилно становништво СССР-а. Територија Србије налазила се под директним контролом Немаца.

Већ у лето 1941. године антифашистички покрет, који је предводио Јосип Броз Тито, вођа Комунистичке партије Југославије (КПЈ), проширио се на окупираној територији Југославије. Отпор југословенских партизана окупатору сваким даном је би-

вао све јачи. До краја септембра 1944. године трупе совјетског Трећег украјинског фронта стигле су до југословенске границе и заузеле мостобран на реци Дунав. Југославија је била једина европска држава (пored СССР-а) чије је становништво водило веома активну и непомирљиву партизанску борбу против фашиста. Југословенски патриоти су везали десетине непријатељ-

отима Југославије била је од великог значаја за наставак њихове борбе против окупатора. Међутим, ма колико та помоћ била значајна, она није била довољна да се нанесе коначни пораз нацистима и њиховим слугама. Стога је, на захтев Врховног команданта НОВЈ-а Јосипа Броза Тита, који је био стигао у Москву... разматрана могућност пребацивања војних дејстава Црвене армије

Михаил Мјагков, научни директор Руског војно-историјског друштва

Фото Евгениј Хардеј/ТАСС

▲ Капетан Степан Иванов међу Београђанима 1944.

ских дивизија.

У име НКОЈ-а, маршал Јосип Броз Тито, његов председник и врховни командант Народно-ослободилачке војске Југославије (НОВЈ), 21. септембра 1944. је стигао у Москву. На састанку Јосипа Броза Тита са Јосифом Стаљином у Москви постигнут је био споразум о пружању подршке совјетских трупа југословенској војсци током даљег ослобађања Југославије. СССР је НОВЈ уступио стотине хиљада пушака и митраљеза, 5.800 топова и скоро 500 авиона. Заједничка операција требало је да резултира ослобођењем источног дела Србије и југословенске престонице - Београда.

"Материјална помоћ коју је совјетска влада пружала патри-

на територију Југославије", из сећања генерал-потпуковника Ивана Аношина о операцији у Југославији 1944. године.

У складу са договором са Народним комитетом ослобођења Југославије, команда Црвене армије је за учешће у ослобађању Југославије одредила 57. армију Трећег украјинског фронта и 46. армију Другог украјинског фронта, укупно 190.000 људи, као и 17. ваздухопловну армију и јединице Дунавске војне флоте. Ове формације су 28. септембра, ступивши на југословенско тло, започеле Београдску офанзивну операцију.

Совјетска 57. армија и јединице НОВЈ-а су 28. септембра 1944. кренуле у снажну офанзиву на Београд. Подржао их је

Четврти гардијски механизовани корпус генерала Владимира Жданова. Прешавши преко планина у источном делу Србије, совјетско-југословенске снаге су 8. октобра стигле до реке Мораве и прешле је. Већ 12. октобра совјетски тенкисти, заједно са Првим пролетерским корпусом НОВЈ-а, пресекли су непријатељу последњи пут који је водио ка главном граду Југославије са југа. Претходница, совјетске тенковске јединице са југословенским десантним бригадама на оклопу пробила је непријатељску линију и уништила је. Велику улогу у успешном извођењу операције одиграла је 17. ваздухопловна армија која је извршила више од 4.600 летова.

Фото Викимедија

Велику храброст и одважност током Београдске операције показао је поручник санитета Николај Кравцов. Током борбе за заузимање телефонске и телеграфске станице у Београду он је био у саставу јуришне групе. Наши војници су се метар по метар приближавали непријатељском бункеру. Потрошивши све своје метке, Кравцов се, иако рањен, бацио на пушкарницу и жртвовао свој живот зарад победе својих другова. За овај подвиг постхумно је проглашен за хероја Совјетског Савеза. Сахрањен је у заједничкој гробници у Београду.

Двадесети октобар 1944. датум је од изузетне важности за историју Југославије и данашње Србије - тог дана је престоница

била ослобођена. Током Београдске операције непријатељска Армијска група Ф и део снага Армијске групе Е претрпеле су велики пораз и биле одбачене на запад. Противник је изгубио око 45.000 људи. Само на улицама Београда убијено је 15.000 непријатељских војника, а 9.000 заробљено. Немци су изгубили 53 тенка, 184 топа и 66 авиона.

Током борби на београдском правцу више од 35.000 црвено-армејаца је погинуло, рањено и нестало. Само у борбама за Београд пострадало је око 1.000

војника Црвене армије, а јединице НОВЈ-а су изгубиле скоро 3.000 људи. Током ослобађања Југославије совјетске трупе су изгубиле укупно 7.995 људи.

Победа Црвене армије и

НОВЈ-а у Београдској операцији 1944. године била је одлучујући фактор за обнављање националне независности земље. Народи Југославије срдечно су дочекали совјетске војнике, поздравља-

цира, а 13 војника постали су народни хероји Југославије.

Убрзо после Београдске операције почело је прегруписивање совјетских трупа на правцу Будимпешта-Беч. Међутим, и након напуштања граница Југославије, Трећи украјински фронт је током офанзиве на Мађарску и Аустрију помогао југословенској војсци да потпуно ослободи своју земљу. Совјетска авиација је све до 10. маја 1945. године

фото: krobils.com

Југославија је била једина европска држава, поред СССР, чије је становништво водило непомирљиву партизанску борбу

јући их као ослободиоце. Јосип Броз Тито је истицао да би без СССР-а "ослобођење Југославије било немогуће".

Указом Президијума Врховног совјета СССР-а од 19. јуна 1945. установљена је медаља "За ослобођење Београда", којом је одликовано око 70.000 људи. Двадесет најугледнијих јединица и формација понело је почасно име "Београд".

За исказану храброст у борбама за Београд, звање хероја Совјетског Савеза добио је 41 војник. Президијум Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије ордењем и медаљама одликовао је више од 2.000 совјетских војника и офи-

пружала подршку југословенским трупама током њихових офанзива у Хрватској и Словенији.

Марта 1945. године, у складу са одлукама Јалтске конференције, формирана је нова влада Југославије на челу са Јосипом Брозом Титом. У Москви је 11. априла 1945. године потписан споразум о пријатељству и послератној сарадњи између СССР-а и Југославије. Територија Југославије је у потпуности ослобођена средином маја 1945. године. Братство по оружју совјетских и југословенских војника, показано током тих тешких година, заувек ће остати у срцима руског и српског народа. ■

ОСЛОБОДИОЦИ НА ЦРВЕНОАРМЕЈЦИ У СРПСКЕ ПОРОДИЦЕ

"РАТ је сладак онима који га нису искусили", мудро је казао Еразмо Ротердамски. Нажалост, моји преци са очеве стране нашли су се 1941. у средишту ратних сукоба на територији Баната, који је на самом почетку рата потпао под директну контролу Трећег рајха. Канце рата шчепале су мало војвођанско насеље Александрово крај Српске Црње, у њему и моје Лазиће, не пуштајући их на миру дуге четири године. Марљиви војвођански ратари и инжењери, помни сакупљачи књига, били су власници читалишта и новинарнице са мрежом за разношење књига и новина по околним селима. Окружени кућама у којима су живели Немци, Банатске Швабе одушевљене

млађу браћу у сестре. Наставила је да служи, мада као супруга, и у кући Лазића. Такву је ситуацију код мојих предака затекла немачка окупациона власт.

Одмах по заузимању Баната, Немци су увели карантин, потпуну забрану кретања из једног села у друго, како би спречили ширење партизанске побуне. Настојали су да формирају мрежу за информисање локалног становништва, пре свега домаћих Немаца. Требало је разносити ратну штампу, прогласе и немачке књиге. Сазнали су да разгранат систем доставе већ постоји код породице Лазић, па убрзо стиже наређење да се књижара и новинарница поново отворе и да се активира целокупна предратна мрежа. Милорад Лазић им не

улива много поверења, па за њега остаје на снази забрана изласка из насеља, али наредбу да ради за окупатора, као и одобрење за несметано кретање (тзв. Aussweis) добија његова неписмена супруга, двадесетседмогодишња Даница Лазић.

Ратна обавеза породице, чије одбијање би проузроковало тешке последице, можда и смртну казну, јесте да разноси нацистички пропагандни материјал, да шири Хитлерову "Моју борбу" по Банату, да немачким војним јединицама доноси летке и новине. Немци верују да неписмено женско чељаде, са одојчетом у постељи и ћеркицом од седам година за skutом, не може за њих бити претња.

Почетком лета, 22. јуна 1941,

Бака Даница је разносила илегални часопис "Нашу борбу" и ратне прогласе који позивају на устанак

Остао је обичај да сваке године, прве недеље у октобру, обилазимо гробље српских и руских ослободилаца

успоном нацистичке Немачке, подједнако су стрепели од освајача и својих првих комшија. Рат су свакако очекивали - пратили су савезничку и немачку штампу - али нико није могао да предвиди жестину муњевитог напада на Југославију, "блицкриг" којим ће краљевска војска за свега десет дана бити поражена.

Мој прадеда Лука Лазић (1876-1947), који је служио војску краља Петра Првог, разочаран Шестојануарском диктатуром његовог сина, краља Александра Карађорђевића, постао је комуниста у доба највећих прогона, деценију пре Другог светског рата. Лукин син, Милорад Лазић (1914-1977) оженио се служавком Даницом (1918-2002), која је стасала у породици солунских ратника као једанаесто дете. Својим тежачким радом обезбеђивала је храну за

Фото Приватна архива

▲ Аутор текста, као дечак, са мајком Горицом и баком Даницом

Немци започињу операцију "Барбароса", инвазију на Совјетски Савез. Преко тајних радио-предајника, у Банату се ускоро сазнаје да је Москва упутила позив на свеопшти устанак у Југославији. На територији коју је обилазила Даница су већ средином јула 1941. године формирани Куманачки и Меленачки, а убрзо и Карађорђевацко-александровачки одред, под руководством Покрајинског комитета КПЈ за Војводину. Партизани су у више наврата палили немачко жито и нападали окупационе трупе на путевима. Уследила је сурова одмазда: ухапшено је деведесет особа широм Баната осумњичених за сарадњу са партизанима. Сви су стрељани, а по јунаштву се истакла Соња Маринковић, која је одбила да јој пуцају у леђа, узвикнувши: "Пуцајте, ово су комунистичке груди!". Њено име данас носе четири основне школе и четрдесет осам улица у Војводини.

Највеће упориште партизана било је у атару села Меленци код Зрењанина. Даница саопштава

БАЛАМА СЕНА: ОЧИМА ЈЕДНЕ ИЗ БАНАТА

Виктор Лазих,
адвокат и путописац

свом супругу да жели да се придружи партизанској борби, просто осећа да нема избора, не може више да поднесе чињеницу да, иако невољно, помаже окупатору. Не долази у обзир да узме оружје у руке, јер би тиме директно угрозила животе своје деце и свих чланова породице, али са својом снахом, супругом рођеног брата Николе, Сребром Влаховић (1922-1993), која је била секретар СКОЈ-а, те већ увелико активна у партизанима и високо позиционирана у њиховој хијерархији, почиње да разговара о другим видовима помоћи. Убрзо ће неписмена служавка из Лике постати главни обавештајца партизанског Меленачког атара! Немци су погрешили у процени: ту захтевну улогу тешко

можда је најбитнији био трећи задатак. Родољубива илегалка је имала дозволу слободног кретања. У Зрењанину и околини владала је велика глад. Партизани су често нападали Немце и квислинге по путевима, отимали им новац и драгоцености, али се ретко дешавало да заплене и храну. Зато би опљачкани новац давали Даници, а она би куповала намирнице и остављала им је на договореним местима у кукурузима. Било је то изузетно тешко време, а бака је много пута истицала да јој партизани "никад нису остали дужни".

Да су Немци наслутили чиме се Даница бави, цела породица би била стрељана. Према Даничином сведочењу, које сам снимео на аудио-касети, два тренутка памти

▲ **Сребра Влаховић**

да би на својим плећима подједнако храбро и стоички носио мој, њима сумњиви деда.

Даница ће имати три основна задатка: да испод фашистичке разноси партизанску литературу, пре свега илегални часопис "Нашу борбу" и ратне прогласе који позивају на устанак и отпор окупатору. Партизани су јој одобрили да по примерак тих публикација остане у фонду породичне библиотеке. Поред овог задатка, моја бака по друмовима и насељима мотри на бројност, опште стање и позиције немачких јединица и о томе извештава партизана. Но,

**Један од руских
војника се после
много година јавио
разгледницом, коју је
мој деда урадио
и чувао као икону**

као нарочито опасна: када су је, једном, на путу зауставили због ванредне контроле, а са собом је испод немачке штампе имала "Нашу борбу", но, пустили су је без детаљног претреса, јер им као женско није била сумњива, и други пут, када је немачка јединица банула у изненадни претрес куће.

Бака је партизанску пропаганду чувала иза два реда тегли са медом. Фашисти су у преметачини куће почели да померају тегле у орману, и то "на њене очи". Стајала је као укупана, чинило јој се да ће умрети оног секунда када почну да размичу други ред. Али, војник је, немарно померајући тегле, померио само оне из првог реда, овлаш гурнувши оне из другог, тако да се комунистичке новине нису виделе, и породица је спасена.

Даница је нарочито била поносна на партизанске акције спрово-

▲ **Лука Лазих**

ведене у ноћи 25. и 26. септембра 1941. године, када је нападнута румунска квислиншка посада у караули код Српске Црње и када су, 30. септембра, партизани ударили на село Башаид и спалили 170 вагона кудеље, спречивши да вредни ресурси падну у руке окупатора. Све то је постигло тек неколико десетина слабо наоружаних бораца, са "мање пушака него прстију на рукама".

Немци су одлучили да се окротно освете мештанима за подршку партизанима. Похватили су двадесет пет младића из Александрограда и суседног Карађорђевог и повели их на стрељање на поље Јанушевац на улазу у село. Већина младића није имала везе са партизанским покретом, а суђења није било. Једини Ром у селу, задужен да обави укуп младића, пришао је немачком команданту да га нешто

пита. Потресен судбином невиних дечака, својих комшија, успео је да немачком злотвору зграби шаку и одгризе му прст.

Жртве су погубљене под светлошћу рефлектора и пред очима престрављених рођака. Остављени су да леже по пољу као упозорење, тек касније су сахрањени у страху и тишини. На том месту подигнут је споменик недужним жртвама и борцима НОБ-а.

Уследила је страшна зима, са дебелим снегом и мразевима. Партизански одреди су се нашли у безизлазној ситуацији. Покушали су да се пребаци у Срем, где је било бројнијих партизанских јединица, али нису успели. Зато су се раздвојили у мање групе и посакривали код јатака у околним селима. Један од јатака био је комшија из Карађорђевог, Обрен Јањушевић, познат као Артем, код

▲ Млади извиђач, Виктор Жајворонек (лево) и командант стрељачког батаљона мајор В. Романенко (трећи здесна) током састанка са партизанима и мештанима села Старчево, 1944.

Фото Анатолиј Јегоров/ГАС

ког су се партизани скривали у подруму, испод стога сламе. Када је схватио да ће пасти у руке непријатељу, Обрен је извршио самоубиство, а касније је проглашен за народног хероја.

Немци су вршили непрекидне претресе кућа и контроле људи на улицама. Тако су открили једног партизана, који се онда дао у бег преко њива. Да не би пао у руке злотворима, оштрицом бријача је себи распорио трбух. Немци су га ухватили и одвели у болницу, где му је стомак зашивен. Желели су да од њега по сваку цену добију информације о осталим члановима партизанског покрета. Лежао је неко време у несвести, али чим се пробудио, свој зашивени стомак је поново рукама распорио, како би спречио да буде мучен и можда у мукама одао своје другове.

Једна група јатака откривена је у

Иживљавања нису престајала. Давали би јој да држи метални кључ у рукама, а онда пуштали струју на груди. Наредили би јој да кључ спусти на сто, иначе ће наставити са мучењима, али она то никако није успевала, јер су јој од струјних удара цело тело и оба длана распињали жестоки грчеви. У затвору је издржала шест месеци и никог није одала. До краја живота је имала срчане сметње изазване електричним шокovima.

Сребра је још увек била жива кад сам ја дошао на свет, тако да сам упамтио ову храбру жену. Одрастао сам слушајући приче о њеном херојству. Да нису можда претеране? Пишући овај текст, још једанпут сам све проверио: њени синови Милорад и Милан Влаховић потврдили су да ме сећање не вара.

Бака Даница је увек истичала Сребрино јунаштво, сматрајући је јединим правим херојем у породици.

С обзиром на величину њене улоге у антифашистичкој борби, после рата је многим борцима била потребна Сребрина писана потврда да су учествовали у партизанском отпору окупатору, како би добили борацке пензије и споменице.

Најтеже невоље задесиле су моје храбре претке током релативно мирног периода, средином рата, када је завладала велика глад. Враћајући се са својих тајних задатака, Даница је партизанима остављала наручену храну, не узимајући ништа за себе; својој породици је брала печурке, боквицу и друге травке крај пута. Управо су јели укусну супу од траве и корења, када се на капији породичне куће појавио неки немачки трговац. Већ се по одећи дало наслутити да је имућан: био је у оделу и са шеширом.

Немац је желео да разговара са

Луком и Милорадом о књигама. Лука је тада већ био оболео од шећерне болести и ослепео, па је Милорад изашао пред кућу. Трговац је рекао да је чуо да се у кући налази једна ретка чешка књига из XVIII века, и да би он био спреман да је купи. Понудио је три цака брашна! Милорад је дограбио виле које су стајале у близини и казао му да изађе из дворишта. Породична традиција није на продају, чак ни у време љуте глади!

Нису сви у породици имали срећу да преживе рат: Даничин рођени брат је погинуо на Сремском фронту. Даничин стриц, Сава Влаховић, у Славонији је допао у руке усташа. Везали су га за дрво и приморали да гледа како му гори кућа, са женом и двоје деце у пламену!

У Библиотеци Лазић, која сада послује под кровом Удружења за културу, уметност и међународну

сарадњу Адлигат, сачувано је до данашњих дана мноштво фашистичке и партизанске штампе. Посебно су интересантне немачке новине на српском, у којима се детаљно описују борбе у Украјини, нарочито у Донбасу. Најављује се скори руски крах, свакодневно се извештава о немачким победама, а сврха те штампе је јасна - умирити становништво и спречити устанак ширих размера. Али, банатски партизани су тајним каналима добили информације о стварном развоју ситуације на Источном фронту, а "Наша борба" са нескривеном еуфоријом најављује скори долазак ослободилаца. Зато су се битке нарочито распламсале током последњег ратног лета 1944. године. Формирана су три нова партизанска одреда, која ће свега неколико месеци касније са Црвеном армијом ослободити Банат.

Када су руске трупе ушле у банатска села, много јавних објеката је било урушено или минирано. Сељаци су излазили на улице да их дочекају хлебом и сољу, али су се Руси устручавали да ноће у приватним кућама. Нису се осећали безбедно, јер је у тим местима и даље живело много Немаца, а имали су и наредбу да не узнемиравају локално становништво. На препоруку банатских партизана, појавили су се пред вратима наше куће.

Мој деда, бака и други чланови породице ослободиоце су дочекали као најрођеније. Послужили су их оскудним ручком, припремљеним од онога што се затекло у кући. Подстакли су их да слободно користе шта год им је потребно у

Совјетски војници одбили су да закораче у нашу кућу и отишли су у хладни сеник да преноће

Зрењанину. Сви су излагани невиђеној тортури. Неко је поклекнуо под мукама и изустео име Сребре Влаховић, која је убрзо ухапшена и одведена у затвор у Зрењанин. Кроз затворски прозор видела је како једног партизана Немци везују за дрво и пуцају разбеснеле глдане керове да га живог растргну. Ни сама није боље прошла. Везали су јој руке и ноге, провукли жицу и обесили је да виси наглавачке, па је оклагијом тукли по табанима и телу. На вилицу су јој везали електричне жице и пуштали струју; што од струје, што од удараца, изгубила је све зубе.

домаћинству. Пре свега, понудили су им да спавају у топлим породичним постељама или ушушкани у пећ у дневној соби. Као у већини банатских домова, и у нашој дневној соби је велики део заузимала пећ која се ложила из суседне кухиње сувом трском, а око које су постављене клупе. То место је било најтоплије у дому, а са вуненим банатским ћилимима по клупама - и најудобније за одмор.

Совјетски војници били су свесни да би самим уласком угрозили не само породични мир у којем одраста двоје деце, тиња прабака и једва се креће, држећи

▲ Никола Лазич

се за канап спроведен у кући због њега, скоро слеп прадека - већ би значајно пореметили и уредност дома. Зато су одбили да у кућу чак и закораче! Одлучили су да спавају у хладном дрвеном сенику. Уморни, поређали су се као векне хлеба по балама сена. Како их је било много, бака је позвала и друге поуздане партизанске јатаке из села да им отворе своје сенике и штале. Задржали су се свега пет-шест дана, а затим

наставили свој пут ка Београду, који ће уз помоћ Црвене армије, 20. октобра 1944. године, славити крај 1.287 дана дуге немачке окупације.

У борбама близу села погинуо је један совјетски војник који је тих дана навраћао и у наш дом. Имао је свега деветнаест година и звао се Урзе Жан Мустафович. Сахрањен је на сеоском гробљу у нашем селу. На гробу је као дан смрти уписан 5. октобар 1944. године, мада је бака тврдила да је погинуо неки дан раније. У подизању споменика учествовала је и моја бака, а на самој надгробној плочи пише да је тај знамен настао залагањем "другарица из Антифашистичког фронта жена Александрово". Споменик је обновљен 2019. године.

Партизански одреди формирани у селима Карађорђево, Александрово, Кумане и Меленци прерасли су у Дванаесту и Тринаесту војвођанску бригаду, које ће ослобађати и друге делове Југославије.

После рата, Даница Лазич су за ратни илегални рад понуђене доживотна пензија и Партизанска споменица 1941. Она је све одбила, тврдећи да за испуњење своје моралне дужности не може да узима новац и награде.

Меленачки атар је, од партизанског скровишта, постао славно па заборављено бојиште, место жртвовања, страдања и слободе. Настрадалима током тих ратних година, касније су подигнути споменици на зрењанинском гробљу и по околним селима, а руски ослободиоци су добили посебан споменик и гробницу у Зрењанину.

Храбри руски војници остали су у најлепшем сећању свима у мојој породици. Један од тих младих се после много година јавио разгледницом, коју је мој деда урадио и чувао као икону на зиду. Тешка поплава током једне олује однела је драге речи захвалности руског ослободиоца, али је сећање на одважна и честита дела остало вечно.

Кратак боравак совјетских војника често се помиње у нашој кући, нарочито о годишњицама везаним за Други светски рат. Причу о томе чуо сам још као дете. Преноси се, дакле, с колена на колена већ трећу генерацију, и преносиће се докле год је наше породице. Сећања су нам испуњена топлином и захвалношћу не само за слободу, већ и за пажњу тих младих који су у најтежем времену дали све од себе да не узнемире људе које ослобађају, а који им много дугују.

Остао је обичај у мојој породици да сваке године, прве недеље у октобру, обилазимо гробље српских и руских ослободилаца. ■

**ДЕСАНКА
МАКСИМОВИЋ**

КРВАВА БАЈКА

Било је то у некој земљи
сељака
на брдовитом Балкану,
умрла је мученичком
смрћу чета ђака
у једном дану.

Исте су године
сви били рођени,
исто су им текли
школски дани,
на исте свечаности
заједно су вођени,
од истих болести
сви пелцовани
и сви умрли у истом дану.

Било је то у некој земљи
сељака
на брдовитом Балкану
умрла је јуначком смрћу
чета ђака
у истом дану.

А педесет и пет минута
пре смртног трена
седела је у ђачкој клупи
чета малена
и исте задатке тешке
решавала: колико може
путник ако иде пешке...
и тако редом.
Мисли су им биле пуне
и по свескама у школској

торби бесмислених
лежало је безброј
петица и двојки.

Прегршт истих снова
и истих тајни
родољубивих и љубавних
стискали су у дну џепова.

И чинило се сваком
да ће дуго
да ће врло дуго
трчати испод свода плава
док све задатке на свету
не посвршава.

Било је то у некој земљи
сељака
на брдовитом Балкану
умрла је јуначком смрћу
чета ђака
у истом дану.

Дечака редови цели
узели се за руке
и са школског задњег часа
на стрељање пошли мирно
као да смрт није ништа.

Другова редови цели
истог часа се узнели
до вечног боравишта.

Фото С. Пашић

Фото М. Луковић

ОЧУВАЊЕ ИСТОРИЈСКЕ

НОВЕМБРА 2017. године у Марибору, у згради некадашњег нацистичког логора смрти за совјетске ратне заробљенике, у ком су нацисти мучки убили више од 5.000 људи, започео је са радом Међународни истраживачки центар за Други светски рат, чија је једна од главних области деловања очување и одбрана историјске истине о догађајима, резултатима и поукама најкрвавијег рата 20. века, као и сузбијање повампирења неонацизма. Зграда Центра представља јединствен такав објекат на територији европских земаља који се до дана данашњег сачувао свој аутентични изглед.

Мала историјска дигресија. Град Марибор, који се налази на североистоку земље, други је највећи индустријски, научни и културни центар у Словенији. Након што је Краљевина Југославија капитулирала 17. априла 1941. године, нацисти су Трећем рајху директно припојили североисточни део те-

Јанез Ујчич, Међународни истраживачки центар за Други светски рат у Марибору

Марибора. Његову територију је од остатка логора делило неколико редова бодљикаве жице. Убрзо је постало јасно зашто. У "Руском логору" су од самог почетка његовог постојања нацисти стварали услове за реализацију својих монструозних планова.

Први ешалон са совјетским ратним заробљеницима стигао је у Марибор 15. септембра 1941.

Једног дана је воз из Украјине стигао у логор, када су се врата вагона отворила видели су се само лешеве

риторије савремене Словеније, укључујући и Марибор. Априла 1941. Адолф Хитлер је посетио Марибор. Након анексије од стране нациста, у Марибору су биле смештене велике војне фабрике, а на подручју царинског складишта је основан логор за ратне заробљенике - Шталаг VI-II-D (један од четири - отуда "D" - Шталага XVIII Салцбуршког војног округа). У логору су били смештани заробљени војници и подофицири западне антихитлеровске коалиције (Французи, Британци, Аустралијанци, Новозеланђани, Југословени и други).

У лето 1941. године, након што је Немачка напала Совјетски Савез, нацисти су почели да праве такозвани Руски логор (Russenlager) у оквиру већ постојећег Шталага VIII-D. За овај логор била је одабрана зграда некадашњег царинског складишта изграђена 1908. године у Мељу, једном од делова града

Затим су током јесени у Russenlager пристизале нове групе заробљеника Црвене армије из логора у Пољској (Шталага VIII-E) и Украјине (Дулага 91). За разлику од војних заробљеника западних савезника, који су на путу до логора добијали барем мало хране и воде и којима су редовно отварали врата вагона, совјетски заробљеници су довођени у Марибор у претрпаним, запечаћеним вагонима за стоку. Њихова врата су била заманађена целим путем. У сваком вагону је било најмање 50 људи. Пристизали су већ изнемогли од глади и вишедневног живота у нехуманим условима.

Један од сведока оваквог "воза смрти" из јесени 1941. био је британски војник Д. Алан Слокомб, који је у то време био ратни заробљеник у Шталагу VI-II-D: "Једног дана је воз из Украјине стигао у логор који се налазио поред железничке станице. Када су се врата вагона отворила могли смо видети само лешеве совјетских војника. Немачки стражари нису желели ни да их додирну, те су се британски, аустралијски и новозеландски рат-

ни заробљеници, иако и сами слабаши, добровољно пријавили како би их сахранили. Тела, заправо скелете, односили смо на градско гробље. По тројицу смо их стављали у један сандук, који су потом двојица заробљеника носила до ивице заједничке гробнице. Покрај гробнице бежаху стајали немачки чувари у заштитној одећи и рукавицама. Са лешева су скидали све што је било иоле вредно, чак су и златне зубе вадили из уста мртвих. Потом су тела била бачена у јаму и затрпана. Масовна гробница се налазила на градском

гробљу."

Russenlager у Марибору је 1. јануара 1942. био већ максимално попуњен: тада су се у њему налазила 5.192 совјетска ратна заробљеника. До априла 1942. већина совјетских затвореника се била упокојила услед нехуманих услова и намерног изгладњивања. За само два месеца, од фебруара до априла 1942. године, према документима до којих су дошли наши истраживачи број совјетских заробљеника се смањио за 4.301 особу (у истом периоду није забележен ниједан смртни случај међу савезничким заробљеницима). Застрашујуће бројке кажују да су од септембра 1941. до априла 1942. нацисти у логору на зверски начин усмртили пре-

ИСТИНЕ И RUSSENLAGER

Затвореници у "Руском логору" спавали су на бетонском поду, покривајући се остацима од папирних џакова за цемент

ко 5.000 војника Црвене армије, што је још једно сведочанство политике и праксе геноцида који је нацистичка Немачка спроводила над совјетским народом.

Многи совјетски затвореници су умирали током транспорта. "Мртви су премештани у посебну бараку и посипани кречом. Преживели су добијали мало хлеба и ретке чорбе од цвекле", присећао се 1967. бивши логорски стражар Курт Клајн из Кила током саслушања о транспорту затвореника почетком 1942. Сведок Марија Бреже у свом сведочењу јасно каже: "Сваке ноћи, у 11 сати, полумртве су пребацивали у касарну у Мелској улици. То је био ужасан приказ. У дроњцима и модрицама од батина, исцрпљени, боси. Умрле од глади и хладноће бацали су једне на друге, на гомилу иза касарне. Рано ујутру би их, покривене церадом, односили. Кола су вукли коњи. Мање од десет их никада није

било." Током луте и сурове зиме 1941-1942. ратне заробљенике су намерно поливали хладном водом како би их што брже лишили живота. Ни нацистичка пропаганда није заобишла "Руски логор". Преживели совјетски ратни заробљеници обично су транспортовани директно са Централне станице у зграду тзв. Руског логора до ког је водила

железничка пруга. Међутим, у сврху пропаганде Немци су на Централној станици специјално заустављали возове на неко време, отварали вагоне и показивали затворенике који су до тада већ малтене изгубили људски изглед, те их снимали за филмске хронике. При томе би Немци са крајњим цинизмом коментаришали како тако изгледа сво становништво Совјетског Савеза услед тамошњих услова живота, те ето са каквим противником Вермахт треба рат да води.

Када би пристигли, заробљеници су већ били на ивици снаге; током више дана нису добијали готово никакву храну, нити су борабили у макар минималним санитарним условима. У логору су им давали специјални, "руски хлеб", како су га нацисти звали а који се састојао од остатака раженог брашна, двадесет одсто шећерне репе, исто толико целера и двадесет одсто исецкане сламе. Међутим, чак су и овај хлеб касније укинули. Услови у којима су се затвореници налазили у логору такође су били потпуно нехумани. Просторије за совјетске ратне заробљенике не само да нису имале грејање већ ни кревете. Затвореници у "Руском логору" спавали су на бетонском поду, покривајући се остацима од папирних џакова за цемент или комадићима своје одеће. И то током те ледене зиме 1941-1942, када је температура чак и

у Словенији падала 25 поделака испод нуле. Због потпуног одсуства санитарних услова у логору избиле су епидемије тифуса и шуге. Из сачуваних сведочанстава види се да су тела совјетских ратних заробљеника углавном била транспортована на једно од мариборских гробља - на Побрежје. Превозили су их колицима и запрежним колима. Понекад су мртви на себи имали доњи веш, али су углавном били потпуно наги - тако је живима, а мртвима поготову, у потпуности било ускраћено право на људ-

Совјетски заробљеници су довођени у Марибор у претрпаним, запечаћеним вагонима за стоку

ско достојанство. Сахрањивани су у некадашњем фрањевачком делу гробља, испрва по тројица у гроб, али ни то увек. Понекад су све оне који су умрли током дана бивали покопани у једну раку.

Нацистичке целате - вође логора у Марибору - није сустигла заслужена казна за њихове злочине. Нису чак били ни осуђени. Од јуна 1941. до октобра 1942. логором је руководило неколико команданата. Тренутно су прецизно утврђени и проуче-

ни идентитети тројице. То су: мајор Хуго Карл Паул фон дер Марвиц, пуковник Манфред Максимилијан Улбрих и капетан Пабст. Заменик све тројице је био Херман Гутенхајн. За време командовања Марвица и Улбриха, Шталаг VIII-D је био логор смрти у ком су се примењивале сурове, немилосрдне методе опхођења са заробљеницима, о чему сведочи ужасавајућа бројка умрлих. После рата, делом због своје ране смрти (Марвиц и Улбрих су умрли 1948), ови крволочници су успели да избегну хапшење, истрагу, правично суђење и кривичну одговорност.

Године 1942. Немачка се, пошто није успела да постигне своје блицкриг циљеве на Источном фронту, суочила са озбиљним недостатком радне снаге. Тада је у третману совјетских ратних заробљеника акценат померен са потпуног уништења на беспощедну експлоатацију. У јесен 1942. систем Шталаг је претрпео значајне организационе и административне промене. Ово се тицало и Шталага VIII-D: претворен је у мање радне логоре који су од пролећа 1943. године били припојени Шталагу XVI-II-A у Волфсбергу (Аустрија). Ратне заробљенике су слали на принудни рад на немачка пољопривредна газдинства и у индустријске објекте.

Документи логора совјетских

Туркменистана, Узбекистана и Украјине.

Неколико речи о стварању нашег Центра. Амбасада Русије у Словенији и мариборски стручњаци за завичајну историју су 2010. године систематским истраживањем открили да је зграда у којој је био "логор смрти" за совјетске ратне заробљенике током Другог светског рата сачувана, иако је практично била

сећања на совјетске војнике који своје животе положили у борби против нацизма. Године 2011. тадашњи председник Словеније Данило Турк и амбасадор Доку Завгајев открили су спомен-плочу недалеко од ове зграде. У јулу 2014. године, у присуству словеначког руководства и Сергеја Лаврова, руског министра спољних послова, у просторијама бившег логора отворена је прва изложба на тему трагедије која је сустигла совјетске ратне заробљенике у Шталагу XVIII-D.

Захваљујући раду руске дипломатске мисије са словеначким партнерима, пронађена су оптимална решења за оснивање Центра у оквиру законодавства Републике Словеније. Скупштина града Марибора купила је зграду од приватног власника средствима из градског буџета. Постигнут је био споразум о уступању просторија некадашњег Шталага VIII-D Међународном истраживачком центру у дугорочни закуп на десет година са правом продужења. План темељне реконструкције зграде и стварања научног и историјског центра урадио је мариборски архитектонски биро "Спринг" под руководством архитекте Томажа Канцлера. Спољашњи изглед зграде је остао непромењен: управо тако је она изгледала када су је угледали војници Црвене армије које су нацисти били заробили септембра 1941. Овај архитектонски пројекат добио је низ словеначких и међународних награда. На захтев Амбасаде

У јулу 2014. године, у присуству словеначког руководства и Сергеја Лаврова у просторијама бившег логора отворена је прва изложба

Русије у Словенији пројекат су подржали и руски добротвори.

Паралелно је била припремљена и прва међународна конференција која је одржана у децембру 2017. године уз учешће историчара, друштвених делатника, организатора волонтерских и омладинских пројеката из европских земаља. Центар

ратних заробљеника, до којих смо дошли током нашег истраживања, указују на то да су међу њима били представници многих народа Совјетског Савеза. Међу заробљеним војницима Црвене армије били су и они рођени или регрутовани из Азербејџана, Белорусије, Грузије, Казахстана, Киргизије, Молдавије, Русије, Тацикистана,

некоришћена од почетка деведесетих. Унутрашњост зграде је била пуна смећа, прозори су били полупани, а кров оштећен. Многи мештани нису чак ни слутили шта се овде дешавало током Другог светског рата.

Руска амбасада, са Докуом Завгајевом на челу, одмах је схватила какав је значај овог објекта за очување историјског

је убрзо постао препознатљив у стручној јавности како у Словенији, тако и у иностранству, препоручивши себе као нова тачка сарадње шире међународне заједнице у борби против злонамерних покушаја ревизије историје Другог светског рата. Само током прве године свог рада Међународни истраживачки центар је био домаћин четири међународне конференције посвећене актуелним питањима одбране историјске истине о догађајима, резултатима и поукима из Другог светског рата: "Лекције прошлости зарад просперитетне будућности" (децембар 2017), "Историја и култура. Улога институција културе и невладиних организација у очувању историјског сећања" (мај 2018), "Ништа не застарев" (октобар 2018), "Други светски рат: митови и стварност" (фебруар 2019).

У Центру је до данас одржано више од 40 међународних манифестација на којима су учествовали историчари, архивисти, истраживачи и друштвени делатници из тридесетак земаља ЕУ, ЗНД, региона Балкана... Пронађена је и обрађује се архивска грађа која открива податке о личностима и судбинама совјетских затвореника нацистичког "логора смрти". У архивима западних земаља сарадници Центра су дошли до нових документованих доказа о злочинима нацистичке Немачке, као и до личних података нацистичких злочинаца који су избегли праведну казну. Истраживачи Центра настављају да трагају за материјалом у Савезном архиву Немачке (Бунде-

сархив Лудвигсбург), Архиву Републике Словеније, Немачком војном архиву у Фрајбургу, Британском националном архиву у Лондону, Историјском архиву града Цеља (Словенија), Хрватском државном архиву у Загребу и Градском архиву града Граца (Аустрија). У међународним научним часописима до сада су објављене бројне студије.

Центар посебну пажњу посвећује раду са младима. Припремљени су посебни програми за упознавање међународне јавности са експонатима Центра и трагичним судбинама затвореника нацистичких логора. За школарце и студенте организоване су редовне посете изложбе у Музеју "Шталаг VIII-D". Више од 3.000 студената из Аустрије, Немачке, Пољске, Србије, Словеније, Хрватске и Чешке посетило је изложбе, присуствовало округлим столовима и научним конференцијама.

У септембру 2021. године Центар је организовао и одржао репрезентативну међународну меморијалну манифестацију у Марибору у знак сећања на погинуле совјетске ратне заробљенике уз учешће тадашњег председника Словеније Бурта Пахора, руског амбасадора у Словенији Тимура Ејвазова, представника научне заједнице и друштвених организација из европских земаља. Испред зграде, уз подршку и помоћ Словеначке железнице, реконструисан је оригинални вагон из 1941. године којим су се превозили ратни заробљеници.

Од недавних догађаја истакао бих следеће. У подмосков-

Фото Викимедија

ском Музеју антифашизма, огранку Музеја Победе, посетиоци су 2024. године могли да погледају изложбу "Шталаг VIII-D. 5.000 корака до бесмртности", коју су припремили истраживачи Међународног центра за Други светски рат заједно са стручњацима из московског Музеја Победе. Представљени су материјали који говоре о нацистичким злочинима на примеру трагедије "Шталаг VIII-D": копије докумената и фотографија пронађених у руским, словеначким, аустријским, немачким

Умрле од глади и хладноће бацали су једне на друге, на гомилу иза касарне

и другим страним архивима.

Такође 2024. године отворен је огранак Центра у Београду (Србија). У фебруару 2025. године, у оквиру манифестација посвећених 80. годишњици Велике Победе, наш Центар и његов огранак у Београду одржали су у главном граду Србије Међународни научни симпозијум "Памтимо - нема застарелости. Нацистички злочини и геноцид над народима у Другом светском рату". Тежиште је било на нацистичким концентрационим логорима на територији бивше Југославије, укључујући и концентрационе логоре Јасеновац (Хрватска, Босна и Херцеговина), Старо сајмиште (Београд, Србија), Црвени крст (Ниш, Србија) и Шталаг VIII D у Словенији. Научни скуп окупио је стручњаке за историју нацистичких злочина, геноцида и Холокауста из Белорусије, Босне и Херцеговине, Израела, Казахстана, Русије, Србије и Словеније.

Шири се и круг партнера

Центра. Потписани су уговори о сарадњи са низом реномираних истраживачких и образовних институција. Међу њима су Словеначки музеј народног ослобођења и Универзитет у Марибору, Руско историјско друштво и Музеј победе у Москви, Универзитет "Алма Матер Европеа" из Словеније, Казахстанска друштвена организација "Завет предака", Скупштина народа Евроазије и Африке, Савез корушких партизана из Аустрије, Сверуски истраживачки центар за документалистику и архивистику при председнику Руске Федерације.

Рад у оквиру Међународног истраживачког центра за Други светски рат у Марибору, који се налази у згради која сведочи о масовним зверствима нацизма, пред сваким истраживачем поставља изузетно високе моралне захтеве, а сваки посетилац нашег Центра бива приморан да се замисли над тим шта се данас може и треба учинити како би се спречило повампирење злочиначке нацистичке идеологије и праксе.

У садашњим тешким међународним условима, сарадња широке међународне заједнице у борби против ревизије историје, величања нацизма и заташкавања његових зверстава потребнија је него икад. Планирамо да наставимо да чинимо све како бисмо максимално искористили потенцијал Међународног истраживачког центра, те како бисмо заједно са нашим иностраним партнерима плодотворно наставили свој рад у циљу очувања историјског сећања на Други светски рат, спречавања понављања трагичних догађаја тог времена, али и у циљу васпитања млађе генерације у духу јачања поверења, мира и сарадње међу народима. ■

ВЕЧНО ВЕЛИКО ДЕЛО

ИНВАЗИЈА НА СССР - ОПЕРАЦИЈА "БАРБАРОСА"

ОПЕРАЦИЈА "Барбароса" (немачки: Unternehmen Barbarossa) била је инвазија нацистичке Немачке и њених савезника из сила Осовине на Совјетски Савез започета у недељу 22. јуна 1941. године. Била је то највећа и најкрвавија копнена офанзивна операција у људској историји, у којој је учествовало приближно 10 милиона бораца, са губицима до краја операције већим од осам милиона људи.

Према немачком Генералном плану "Исток" крајњи циљ је био проширење "животног простора" за Немачку и коначно истребљење аутохтоних словенских народа путем масовне депортације у Сибир, германизације, поробљавања и геноцида.

Током операције, више од

3,8 милиона војника Осовине извршило је инвазију на западни Совјетски Савез дуж фронта од 2.900 километара.

Немачка команда је очекива-

ла брз слом совјетског отпора, а уместо тога, Црвена армија је одбила најмоћније нападе немачких оружаних снага и увукла их у рат исцрпљивања.

Време одвијања:

22. јун - 30. септембар 1941.

Противници:

СССР - Нацистичка Немачка уз подршку Румуније, Италије, Мађарске, Финске, Словачке, Хрватске

Простор сукоба:

територија СССР, Источна Европа

Снаге СССР:

2,7 милиона људи, 13.981 тенк, 9.397 авиона, 52.666 топова и минобацача

Снаге Осовине:

Немачка 4 милиона људи, плус 850.000 савезника, 4.617 тенкова, 5.270 авиона, 50.485 топова и минобацача

Губици:

СССР: 2.630.067 убијених и заробљених, 877.815 рањених и болесних

Немачка: 1,3 милиона погинулих (амерички извори)

Серија немачких успеха прекинута је битком за Москву крајем 1941. после које је уследила совјетска зимска контраофанзива. ■

БИТКА ЗА МОСКВУ

БИТКА за Москву била је једна од прекретница у Другом светском рату и Великом отаџбинском рату и вођена је од 30. септембра 1941. до 20. априла 1942. године. Почела је стратешком офанзивном операцијом немачких трупа у јесен и зиму 1941. под именом "Тајфун". Совјетска контраоперација подељена је на два периода: дефанзивни (30. септембар - 5. децембар 1941) и офанзивни, (5. децембар 1941 - 20. април 1942).

Током одбрамбене фазе битке за Москву, совјетска команда је наметнула непријатељу рат исцрпљивања и током битке све резерве немачке команде биле истрошене. Осетивши прекретницу у бици, совјетска команда је издала наређење за контраофанзиву.

Командант немачке 2. панцер армије Гудеријан, записао је: "Офанзива на Москву је пропала. Све жртве и напори наших храбрих трупа били су узалудни. Претрпели смо озбиљан пораз, који је, због тврдоглавости врховне команде, довео до кобних последица у наредним недељама. Немачка офанзива је достигла кризну тачку, а снага и морал немачке војске су били сломљени." ■

Време одвијања:

30. септембар 1941 - 20. април 1942

Простор:

северна, северозападна, западна, југозападна, јужна предграђа Москве, СССР

Противници:

СССР - Немачка и Легија француских добровољаца

Снаге СССР:

1,2 милиона људи, 96 дивизија, 990 тенкова, 7.600 топова и минобацача, 667 авиона

Снаге сила Осовине:

1,9 милиона људи, 78 дивизија, 1.700 тенкова, 14.000 топова и минобацача, 1.390 авиона

Губици:

СССР: Ненадокнадиви 937.000, санитетски 899.000

Немачка: По званичним извештајима Берлина укупно 500.000, много већи по појединачним извештајима команданата

БИТКА ЗА БЕРЛИН

БЕРЛИНСКА операција је највећа битка у историји, у којој је са обе стране учествовало око 3,5 милиона људи, 52.000 топова и минобацача, 7.750 тенкова и 11.000 авиона. То је била једна од последњих стратешких операција совјетских трупа на европском ратишту током које је Црвена армија окупирала Берлин што је довело до безусловне предаје Немачке. Током битке совјетске трупе напредовале су ка западу 100 до 220 километара, на борбеном фронту ширине око 300 километара. Немачка команда је предвидела офанзиву совјетских трупа и пажљиво се припремила да је одбије. Од Одре до Берлина изграђена је дубоко ешелонирана одбрана, а сам град је претворен у моћну одбрамбену тврђаву.

Битка је почела 16. априла, у 2 ујутро артиљеријском припремом у зони 1. Белоруског фронта, ватром 9.000 топова и минобацача, као и више од 1.500 система "каћуша" БМ-13 и БМ-31 РС. У подне 25. априла, обруч око Берлина је затворен. До тада је берлински гарнизон бројао најмање

200.000 људи, 3.000 топова и 250 тенкова, а одбрана града је била пажљиво осмишљена и добро припремљена. До 26. априла, шест армија 1. Белоруског фронта и три армије 1. украјинског фронта учествовале су у јуришу на Берлин, са 464.000 људи, 1.500 тенкова и самоходних топова, 12.700 топова и минобацача и 2.100 ракетних бацача. Рано ујутро 1. маја јуришна застава 150. пешадијске дивизије подигнута је изнад Рајхстага. У ноћи

НЕУМРЛИХ ХЕРОЈА

СТАЉИНГРАДСКА БИТКА

СТАЉИНГРАДСКА битка била је једна од најважнијих и највећих битака Другог светског рата и Великог отаџбинског рата између Црвене армије и Вермахта уз подршку војски земаља Осовине. Завршила се победом Црвене армије која је у њој "сломила кичму Вермахту".

Офанзива нацистичке Немачке и њених савезника, операција "Плаво", трајала је од 17. јула до 18. новембра 1942. са циљем заузимања Велике окуке Дона, Волгодонске превлаке и Стаљинграда (данашњег Волгограда) чиме би биле блокиране саобраћајне везе између централних региона СССР-а и Кавказа и створила би се одсечна даска за заузимање кавкаских нафтних поља. Између јула и новембра 1942. године, у операцији "Уран" Црвена армија је успела да веже јединице 6. армије Вер-

махта у биткама у рушевинама Стаљинграда, а затим да их опколи у операцији "Прстен". Опколена група је капитулирала 2. фебруара 1943. а командант 6. армије, фелдмаршал Фридрих Паулус и још 24 генерала су заробљени.

Ова победа Црвене армије означила је почетак преузимања

стратешке иницијативе од стране совјетске Врховне команде. Стаљинградска битка је једна од најбруталнијих и најкрвавијих у људској историји по укупном броју ненадокнадних губитака (погинули, умрли од рана у болницама, нестали у акцији). Губици цивила процењују се између 40.000 и 70.000. Датум завршет-

Време одвијања:

17. јул 1942 - 2. фебруар 1943.

Простор:

Стаљинградска област, СССР

Противници:

СССР - Силе Осовине: Немачка, Италија, Румунија, Мађарска, Хрватска

Снаге СССР:

до почетка операције 386.000 људи, 2.200 топова и минобацача, 230 тенкова, 714 авиона. Совјетска страна је накнадно увела 11 армијских штабова, осам тенковских и механизованих корпуса, 56 дивизија и 39 бригада. Укупан број учесника битке 1,1 милион људи

Снаге сила Осовине:

На почетку операције 430.000 људи, 3.000 топова и минобацача, 250 тенкова и јуришних топова, 1.200 авиона, а 19. новембра 1942. људство је увећано на 987.300

Губици:

СССР : ненадокнадиви 478.741 човек, санитарите 650.878

Силе Осовине: око 1,5 милиона људи

ка Стаљинградске битке од 2005. празнује се као Дан војне славе Русије. ■

1. маја начелник Генералштаба немачких копнених снага генерал Кребс обавестио је команданта 8. гардијске армије, генерала В. И. Чујкова, о Хитлеровом самоубиству и предлогу нове немачке владе да се закључи примирје. Стаљин је поновио свој категорични захтев за безусловну предају.

У 18 часова 1. маја, нова немачка влада је одбила захтев за безусловну предају, а совјетске трупе су наставиле напад. У један сат ујутру 2. маја, радио-

Време одвијања:

16. април - 2. мај 1945.

Простор:

Берлин, Немачка

Противници:

СССР, Пољски комитет националног ослобођења - Немачка

Снаге СССР:

2,35 милиона људи, 6.250 тенкова, више од 7.500 авиона

Снаге Немачке:

1 милион људи, 1.500 тенкова, више од 3.300 авиона

Губици:

СССР: 81.116 погинулих, 274.184 рањена Пољске трупе: 2.825 погинулих, 6.067 рањених

Немачка: око 400.000 погинулих и око 380.000 заробљених. Губици Фолксштурма, полиције, Тодове организације, Хитлер-југенда, Рајхсферија и Радничке службе нису познати

станице 1. белоруског фронта примиле су поруку:

- Молимо вас да прекинете ватру. Шаљемо парламентарце на Потсдамски мост.

До краја дана, трупе 8. гардијске армије очистиле су централни део Берлина од непријатеља и Немачка је безусловно капитулирала. ■

КУРСКА БИТКА

КУРСКА битка (5. јул - 23. август 1943) била је низ стратешких одбрамбених и офанзивних операција Црвене армије у Великом отаџбинском рату са циљем да се омете велика офанзива Вермахта и порази његова стратешка групација. По размерама, ангажованим снагама и ресурсима, интензитету, резултатима и војно-политичким последицама, то је једна од кључних битака Другог светског рата и Великог отаџбинског рата. У њој је учествовало око два милиона људи, 6.000 тенкова, 4.000 авиона. Сматра се највећом тенковском битком у историји и отворила је пут совјетској офанзиви 1944-45. године. Током по-

Време одвијања:

5. јул - 23. август 1943.

Простор:

Курска избочина

Противници:

СССР - Немачка

Снаге СССР:

до почетка операције 1,3 милиона људи плус 600.000 у резерви, 3.444 тенка плус 1.500 у резерви, 19.100 топова и минобацача, 2.172 авиона

Снаге Немачке:

око 900.000 људи, 2.758 тенкова и самоходних топова, око 10.000 топова, 2.050 авиона

Губици:

СССР: 254.470 погинулих, заробљених, несталих, 608.833 рањених, болесних Немачка: 500.000 погинулих

влачења са територије СССР-а, Вермахт је применио тактику спаљене земље. ■

ПРИВЕТ ГУЦУЛАМ!

От Москвы до Припиратия
Протянулся путь войны,
Мы грустим, мы плачем,
И не те еще думы!

Все за хлеб, за соль, за леску
Кресты мы благодарим!
Мы охотнее даю острому
И не те еще думы!

СЛАВА СОВЕТСКИМ ВОЙСКАМ, ПОДРУЖНИЦАМ
ЗНАМЯ ПОБЕДЫ НАД БЕРЛИНОМ!

НА ЗАПАД!

Художник — П. ГОРГОЛАС-СЧАМ

РОССИИ ДВИЖУЛИСЬ СЫНЫ

„Судить, о рать, неслепотливо!
Россия движется, сыны,
Вперед и ступ и назад, идут на дружные,
Судья не мнимым возмужит!“

Художник — П. ГОРГОЛАС-СЧАМ
Текст — А. С. ИВАНОВ

НА ОДЕРЕ

Пруссаки в ливки погони
Разгромлены ливки,
И доносил чужаки
Вместе на Одер-реки,

УМНОЖИМ НАШУ СЛАВУ

ЗА СВОЮ ОТЕЧИНУ, ЗА СЧАСТЬЕ, ЗА СВОБОДУ,
ЗА РОДИНУ ЛЮБИМУ СВОЮ
ОСТАЕТ НАМ, — И ТАКИМ НЕ ПРОЩАЕТ,
И НЕ ПОЖАЛЕТ НАМ В СЕБЕ,
СВАРЖИ НАМ: ГОРДИМОСЬ ТЫ ПО ПРАВДУ,
ЧТО ТЫ МОЖЕШЬ СТРАШНО БОЛШЕВНИКОМ,
ВРЕДЯ НЕ ДРУГ УНИЖИЛИ НАШ СЛАВУ,
БОЛШЕ СЛАВУ РУССКИЕ МОЖЕМО!

НАША СЛАВА ХОДИТ С МОЖЕМО
И НАШ ОТЕЧИНУ ЛЮБИТ ЖЕ НЕ ЗНА, —
МОЖЕМО И ВЕРИМО РУССКИ
ОНИ ВОЗДАВАЛИ ДИКАМ ВЕЩЕМО,
ПРОШЛИ ГОДА, И В БИТЕ НЕМАВАЛО,
НУЖЕ НЕ ВЛАДИМО СТОПЕНО ВЕЩЕ,
КАЖЕ СВЕТИЛО СЕЛЮКИ ЗАБЫВАЛО,
НАД НАМ СЛАВА РУССКИЕ МОЖЕМО.

1941—1946

БЕССТРАШНО, ДОУЛИНО И СО СЛАВОЮ
МЫ В БОИ ЗА РОДИНУ ХОДИЛИ,
МЫ ЗНАЛИ: „НАШЕ ДЕЛО ПРАВОЕ!“
МЫ ПОБЕДИЛИ.

ДРАГИ пријатељи!
Дан Победе је за све нас свети празник. Подвиг генерације која је победила фашизам заувек је објединио народе Русије и Србије. У години када прослављамо 80 година од Велике Победе, он нас подсећа да смо заједно кадри одупрети се било каквом изазову.

ТАСС је поносан на своју причасност овом великом подвигу - наша агенција је, као и цела земља, била у служби Победе. Брижљиво негујемо сећање на наше колеге који су на почетку рата отишли на фронт: неко је био мобилисан, неко је отишао као добровољац, али сви они су били ратни дописници при војсци, морнарици или партизанским одредима.

Међу њима је био и војни фоторепортер ТАСС-а Владимир Иванов, који је извештавао о ослобођењу српских градова. Погинуо је приликом ослобођења Београда 1944, након што је позвао војнике да крену у напад. Његово име, једно од 17 имена наших колега који су изгубили своје животе у

ПОДВИГ КОЈИ НАС ЈЕ ОБЈЕДИНИО

рату, уклесано је на спомен-обележју на улазу у седиште ТАСС-а. Прошле године је, уз свесрдну подршку Амбасаде Русије у Србији и Руског дома у Београду, било пронађено његово гробно место у граду Пожаревцу.

Новинари ТАСС-а саздали су драгоцену хронику сваког дана Великог Отаџбинског рата. Позивам вас да се упознате са архивским фотографијама и извештајима агенције из последњих месеци рата. У великој мери на основу ових слика и извештаја

свет је упознат са историјом постизања Велике Победе. Ови материјали су били објављивани у централним совјетским новинама и новинама на фронту, уступани страном штампи и емитовани на радију.

Најпознатији пројекат агенције током ратних година били су пропагандни плакати "Прозори ТАСС-а", чији су аутори познати уметници и писци Русије. Од 1941. до 1945. године урађено је било око 1.500 плаката, штампаних у милионским тиражима - карикатура и

Андреј Кондрашов,
генерални директор ТАСС-а

сатира биле су моћно оружје против фашизма.

Сећање на рат није само израз поштовања према прошлости. То је мост који повезује генерације, земље и епохе. Све док се сећамо оних који су се борили за нашу слободу, њихов подвиг живи, а историјске поуке остају компас који води у мирну и сигурну будућност. Срећан Дан Победе! ■

ОСЕЋАМО НЕПРОЦЕЊИВУ ПОДРШКУ СРБА

Драги српски пријатељи!
Руски унија ветерана упућује братске поздраве ветеранима из Србије, целом српском народу, и честита им овај заједнички празник, драг свима нама - 80. годишњицу Победе у Великом отаџбинском рату!

Данас заједно okreћемо поглед ка прошлости, сећајући се хероја, који су одбранили нашу Отаџбину и цео свет у борби против фашизма. Деветог маја 1945. године стављена је историјска тачка у тешком обрачуну са нацистичким агресорима и окупаторима. Нељудски режим Немачке

**Генерал-пуковник
Виталиј Азаров,**
председник Руске
уније ветерана

и њених сателита био је потпуно поражен. Народи Европе, који су били под влашћу фашиста, добили су слободу и независност, које им је донела Црвена армија.

Злочини, које су фашисти починили против човечности, не застаревају. Огромне патње и жртве поднели су, пре свега, народи Совјетског Савеза. Народ Србије, као и многи други, искусио је пуну тежину злочиначког

фашистичког режима, праћеног прогоном, дискриминацијом и уништавањем мирних људи.

Силе отпора у Југославији, чији су део постали хероји српског антифашистичког покрета, дале су достојан допринос победи над фашизмом и ослобођењу земље од фашистичког угњетавања и насиља. Српски народ је увек био и остао пријатељ Русије и тренутно искрено подржава њену нову борбу против кијевског неонацизма и агресивних русофобичних снага Запада. Осећајући ову непроцењиву подршку, захваљујемо се вама и свима који памте нашу заједничку прошлост, чувају и умножавају традиције пријатељства и доброте!

Чврсто смо уверени у нашу заједничку победу над фашизмом, који поново диже главу, и нећемо дозволити његово ширење, као што то нисмо дозволити ни 1945. године!

Срећан празник, драги пријатељи, мир и срећа нашим народима! ■

ХЕРОЈСТВО КАО ВЕЧНА ИНСПИРАЦИЈА

Милисав Лукић, учесник
битака на Неретви и Сутјесци

Поштовани председниче
Путине, драга браћо и сестре у Русији,

Поводом 80 година од Победе над фашизмом, шаљем вам срдчане поздраве. Херојство вашег народа, жртве које сте поднели и истрајност у борби за слободу остају вечна инспирација и нама, грађанима Србије. Данас, као и тада, стојимо заједно са поносом и братском љубављу.

Нека је вечна слава свим палим јунацима!

**КОНСТАНТИН
СИМОНОВ**

ЧЕКАЈ МЕ

Чекај ме, и ја ћу сигурно
доћи, само ме чекај дуго.

Чекај ме и када жуте кише
ноћи испуне тугом.

Чекај и када врућине запеку,
и када мећава брише, чекај
и када друго нико не буде
чекао више.

Чекај и када писма преста-
ну стизати издалека, чекај
и када чекање дојади
свакоме који чека.

Чекај ме, и ја ћу сигурно
доћи.

Не слушај кад ти кажу како
је време да заборавиш и
да те наде лажу.

Нек поверују и син и мати
да више не постојим, нека
се тако уморе чекати и
сви другови моји, и горко

вино за моју душу нек пију
код огњишта.

Чекај! И немој сести с
њима, и немој пити ништа.
Чекај ме, и ја ћу сигурно
доћи, све смрти ме убити
неће.

Нек каже ко ме чекао није:
Тај је имао среће!

Ко чекати не зна, тај неће
схватити нити ће знати
други да си ме спасила ти
једина чекањем својим
дугим.

Нас двоје само знаћемо
како прежи-
вех ватру
клету, - на-
просто, ти
си чекати
знала, као
нико на
свету.

